



## Konflikti, sigurnost i pravda u interkulturalnom kontekstu Srbije

### Sažetak istraživačkog izveštaja Viktimološkog društva Srbije

#### Uvod

U okviru projekta ALTERNATIVE,<sup>1</sup> Viktimološko društvo Srbije je tokom 2013. godine sprovelo empirijsko istraživanje sa ciljem da se dođe do saznanja o tome na koji način se ljudi iz multietničkih zajednica u Srbiji bave međuetničkim konfliktima u svakodnevnom životu i da se identifikuju problemi i pozitivna iskustva u njihovom rešavanju. Uz to, nastojalo se da se dođe do saznanja o tome na koji način se tretiraju žrtve, kako građani percipiraju svoju sigurnost, kao i koje je mesto restorativnih pristupa u bavljenju konfliktima i sigurnošću (bezbednošću). Istraživanje se sastojalo iz dva dela: kvalitativnog i kvantitativnog dela istraživanja međuetničkih odnosa, postojećih međuetničkih konflikata i načina bavljenja njima od strane građana u tri multietničke sredine u pograničnim delovima Srbije: 1. Baču i Bačkoj Palanci (Vojvodina), 2. Medveđi (južna Srbija) i 3. Prijepolju (jugozapadna Srbija). Istraživanje je imalo akcioni karakter.<sup>2</sup>

#### Metodologija istraživanja

U cilju pripreme kvantitativnog istraživanja, vođeni su kvalitativni intervjui sa ukupno 17 osoba u četiri opštine u kojima je istraživanje sprovedeno. Osim u jednom slučaju, u pitanju su bili predstavnici lokalnih nevladinih organizacija i državnih institucija. Od tog broja, bilo je 10 osoba srpske nacionalne pripadnosti, po tri osobe albanske i bošnjačke, odnosno muslimanske pripadnosti i jedna osoba hrvatske nacionalne pripadnosti.

U okviru kvantitativnog dela istraživanja, podaci o međuetničkim odnosima, stradanju (viktimizaciji) i konfliktima su prikupljeni putem anketiranja građana u Baču/Bačkoj Palanci, Prijepolju i Medveđi, pri čemu su oni pitani da li su bili žrtve nekog oblika stradanja (tzv. anketa o viktimizaciji). Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 1423 osobe: 610 ispitanika u Prijepolju, 431 u Baču/Bačkoj Palanci i 382 u Medveđi. Prilikom anketiranja, anketari su dobili instrukcije da prvo kontaktiraju osobe koje poznaju, a zatim da ih zamole da preporuče drugu osobu/e da budu ispitanici, te se na taj način širio krug ispitanika.

#### *Ko su bili ispitanici u Prijepolju?*

Kvalitativni intervjui su vođeni sa ukupno šest osoba u Prijepolju: tri osobe srpske i tri osobe bošnjačke nacionalne pripadnosti. Pri tome, tri osobe su bile muškog i tri ženskog pola.

---

<sup>1</sup> Viktimološko društvo Srbije-VDS jedan je od partnera na realizaciji četvorogodišnjeg istraživačkog projekta *Alternativni načini reagovanja na kriminalitet i bezbednost – „ALTERNATIVE“*, koji koordinira Katholieke Universiteit Leuven (Belgija). U okviru projekta „ALTERNATIVE“ Viktimološko društvo Srbije sprovodi istraživanje pod nazivom *Podsticanje dijaloga u multietničkom društvu uz osnaživanje žrtava*. Pored VDS, na realizaciji projekta „ALTERNATIVE“ saraduju i stručnjaci, istraživači i praktičari iz još pet zemalja: Austrije, Belgije, Mađarske, Norveške i Velike Britanije (Severne Irske). Projekat finansira Evropska unija u okviru Sedmog okvirnog programa Evropske komisije za istraživanja i tehnološki razvoj (FP7-SEC-2011-1, ugovor broj 285368).

<sup>2</sup> Cilj ovog istraživanja nije bio samo da se prikupe podaci o predmetu istraživanja, već i da se informišu građani (ispitanici) o postojećim nevladinim organizacijama, institucijama i nezavisnim državnim organima koji bi mogli da pruže određene usluge (pomoć, podrška, informisanje, pravna pomoć, medijacija itd.) žrtvama nasilja, diskriminacije i drugih vidova kršenja ljudskih prava, uključujući i ona koja su etnički motivisana. Dodatan cilj bio je podizanje svesti o međuetničkim odnosima i konfliktima, viktimizaciji, sigurnosti i restorativnoj pravdi kroz upitnike i/ili intervjue koje su u nekim situacijama sa ispitanicima vodili anketari.



Osobe sa kojima su vođeni intervjui u Prijepolju su u vreme intervjua bili aktivisti NVO i zaposleni u državnim institucijama.

Kvantitativno istraživanje u Prijepolju je sprovedeno na uzorku od 610 ispitanika. U ispitanom uzorku bilo je 288 muškaraca (47,2%) i 322 (52,8%) žene. Najviše ispitanika je bilo iz starosne kategorije od 18 do 30 godina – 218 ispitanika (35,7%). Slede ispitanici koji pripadaju starosnim kategorijama od 41 do 50 godina – 133 (21,8%) i od 31 do 40 godina – 122 ispitanika (20%). Iz starosne kategorije 51 do 60 godina je bilo 84 ispitanika (13,8%), 29 ispitanika (4,8%) je bilo starije od 70 godina, dok su 24 ispitanika (3,9%) bila starosti od 61-70 godina.

Nešto manje od polovine ispitanika je odgovorilo da su udati/oženjeni – 298 ispitanika (48,9%), dok je 251 ispitanik (41,1%) iz kategorije neudata/neoženjen. U poduzorku je bilo 33 (5,4%) udovaca/udovica, 20 ispitanika (3,3%) je odgovorilo da je razvedeno ili živi odvojeno od bračnog partnera, 5 ispitanika (0,8%) živi u vanbračnoj zajednici, a jedan ispitanik (0,2%) je veren. Za dva ispitanika (0,3%) nema podataka o bračnom statusu.

Većina ispitanika u Prijepolju ima decu – 333 ili 54,6%. Sa druge strane, 275 (45,1%) ispitanika je odgovorilo da nema decu, dok za dva ispitanika (0,3%) nema podataka.

Posmatrano prema nivou obrazovanja, završenu gimnaziju ili četvorogodišnju stručnu školu ima 238 ispitanika (39%), dok 135 ispitanika (22,1%) ima završenu trogodišnju stručnu školu ili zanat. Završen fakultet ima 117 ispitanika (19,1%), a višu/visoku školu 81 ispitanik (13,3%). Samo osnovnu školu završio je 21 ispitanik (3,4%), 5 ispitanika (0,8%) je prekinulo školovanje pre završenih osam razreda, dok 2 ispitanika (0,3%) uopšte nisu išli u školu. Najzad, 7 ispitanika (1,2%) ima magistraturu ili doktorat.

U uzorku je bilo 280 zaposlenih (45,9%) i 139 nezaposlenih (22,8%) ispitanika. Studenata je bilo 102 (16,7%), penzionera 64 (10,5%), dok je 16 ispitanika (2,6%) odgovorilo da su domaćini/domačice. U uzorku je bilo 4 učenika srednjih škola (0,7%), 2 ispitanika (0,3%) su odgovorila da su na prinudnom odmoru, dok je jedan ispitanik (0,2%) rekao da je preduzetnik. Za dva ispitanika (0,3%) nema podataka.

Gledano prema nacionalnoj strukturi, broj ispitanika srpske (49,8%) i bošnjačke (50,2%) nacionalnosti je bio skoro podjednak.

## **Glavni nalazi kvantitativnog istraživanja (u celini i posebno za Prijepolje)**

### **Obim stradanja (viktimizacije)**

Rezultati istraživanja su pokazali da su ukupno 383 (26,9%) ispitanika, odnosno jedna četvrtina celog uzorka, preživela neki oblik stradanja (viktimizacije) u periodu od 1990. godine do trenutka ispitivanja. Najveći broj ispitanika koji su odgovorili da su se suočavali sa nekim oblikom stradanja je iz Medveđe - 170 ispitanika (44,4%), zatim iz Bača/Bačke Palanke - 131 ispitanik (34,2%), dok je najmanje iz Prijepolja - 82 ispitanika (21,4%).

Ispitanici koji su se suočili sa nekim vidom stradanja u posmatranom periodu su naveli ukupno 1367 incidenata, odnosno povređujućih ponašanja. Skoro dve trećine incidenata naveli su ispitanici iz Medveđe – 874 (63,9%), potom iz Bača/Bačke Palanke - 297 (21,7%) i Prijepolja - 196 (14,4%). Uz to, oko dve trećine ispitanika je iskusilo povređujuće ponašanje više puta (ponovljena viktimizacija ili reviktimizacija), dok je oko jedne trećine njih bilo izloženo nekom povređujućem ponašanju samo jednom. Sličan trend zabeležen je u sva tri mesta u kojima je istraživanje sprovedeno.

Većina događaja u kojima su ispitanici bili povređeni bila je međuetnička po prirodi. Najveći deo stradanja dogodio se tokom 1990-tih godina, u vreme oružanih sukoba u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, dok se značajno manji procenat dogodio posle 2000. godine, što je bilo očekivano i potvrđuje rezultate kvalitativne analize.

### *Obim i struktura stradanja (viktimizacije) ispitanika u Prijepolju*

Od 610 ispitanika u Prijepolju, njih 82 (13,4%) su se u posmatranom periodu suočili sa barem jednim oblikom stradanja, odnosno povređujućeg ponašanja. Oni su naveli ukupno 196



incidenta. Samo sa jednim oblikom stradanja suočilo se 37 (45,1%) ispitanika, dok se 45 (54,9%) suočilo sa više oblika stradanja. Ispitanici su najviše navodili vređanje - 41 (20,9%), potom neprijatnost zbog svoje nacionalne pripadnosti (npr. zbog grafita koji su vređali, ponižavali njihovu nacionalnu grupu ili pokazivali mržnju, zbog uništavanja spomenika na groblju, zbog uništavanja verskih objekata u mestu u kome žive i slično) – 40 ili 20,4% i pretnje - 28 (14,3%) U tabeli koja sledi navedeni su i drugi oblici stradanja, odnosno povređujućih ili neprijatnih ponašanja, koja su iskusili ispitanici u Prijepolju.

**Tabela 1: Oblici stradanja**

Oblici viktimizacije	Broj	Procenat
Vređanje	41	20,9
Neprijatnost zbog svoje nacionalne pripadnosti (npr. zbog grafita koji su vređali, ponižavali nacionalnu grupu ili pokazivali mržnju, zbog uništavanja spomenika na groblju, zbog uništavanja verskih objekata u mestu življenja i slično).	40	20,4
Pretnje	28	14,3
Nasilje	16	8,2
Pritisak zbog političke pripadnosti	15	7,6
Nemogućnost ostvarivanja prava	12	6,1
Član porodice ubijen, kidnapovan ili nestao	11	5,6
Primoravanje da se napusti mesto življenja (kuću, selo, grad).	8	4,1
Oštećenje/uništavanje imovine	7	3,6
Pretresanje kuće ili hapšenje	7	3,6
Ostalo	6	3,1
Pokušaj ili planiranje ubistva	5	2,5
<b>Ukupno</b>	<b>196</b>	<b>100,0</b>

Iako dobijeni podaci pokazuju da nema statistički značajne razlike između ispitanika muškog i ženskog pola u pogledu izloženosti viktimizaciji, nalazi ipak ukazuju na to da su muškarci (15,6%) bili više viktimizirani nego žene (11,5%).

Utvrđeno je da nema statistički značajne razlike između ispitanika različitog uzrasta u pogledu viktimiziranosti.

Najzad, ispitanici bošnjačke nacionalne pripadnosti (19,9%) su u značajno većoj meri odgovarali da su bili suočeni sa različitim vidovima stradanja u odnosu na ispitanike srpske nacionalnosti (6,9%).

### **Svest o stradanju (viktimizaciji) drugih međuetničkim nasiljem**

Kako bi se dobile dodatne informacije (na indirektan način) o obimu viktimizacije međuetničkim nasiljem, kao i da se dođe do podataka koji mogu doprineti boljem razumevanju pitanja prepoznavanja i negiranja (poricanja) povreda nanetih pripadnicima sopstvene i druge etničke grupe, ispitanike smo pitali da li znaju osobu/e koje su njihove ili druge nacionalnosti, a koje su doživele neki oblik stradanja od strane pripadnika druge etničke grupe.

Posmatrano na celom uzorku, podaci pokazuju da je više od jedne trećine ispitanika (38,7%) odgovorilo da zna nekoga ko je iste nacionalne pripadnosti kao i oni, a ko je bio suočen sa stradanjem, odnosno povređivanjem od strane pripadnika druge etničke grupe. Više od polovine ispitanika u uzorku – 833 (58,5%) je odgovorilo da im tako nešto nije poznato, dok je 29 ispitanika (2%) odgovorilo da im je to poznato ali da ih je strah da o tome govore. Pri tome, podaci pokazuju da su ispitanici u Medveđi u većoj meri upoznati sa stradanjem sunarodnika u odnosu na ispitanike iz Prijepolja i Bača/Bačke Palanke. Isto tako, u poređenju sa druga dva



mesta, u Medveđi je najviše ispitanika koji su odgovorili da znaju za slučajeve stradanja pripadnika svoje nacionalne grupe, ali da ih je strah da o tome govore.

Sa druge strane, ukupno gledano, manje od jedne trećine ispitanika (26,4%) je odgovorilo da zna za stradanje, odnosno povređivanje nekoga ko je druge nacionalnosti a koje je izvršeno od strane pripadnika etničke grupe kojoj ispitanici pripadaju. 69,5% ispitanika je odgovorilo da im to nije poznato, dok je 45 ispitanika (3,2%) odgovorilo da znaju za stradanje pripadnika druge etničke grupe ali da ih je strah da o tome govore. Pri tome, utvrđeno je da su ispitanici u Baču/Bačkoj Palanci u većoj meri upoznati sa stradanjem ljudi druge nacionalnosti u odnosu na ispitanike iz Medveđe i Prijepolja. U odnosu na ispitanike iz Prijepolja i Bača/Bačke Palanke, ispitanici u Medveđi su u većoj meri odgovorili da znaju za stradanje pripadnika druge etničke grupe ali da ih je strah da o tome govore.

### *Svest ispitanika u Prijepolju o stradanju (viktimizaciji) drugih međuetničkim nasiljem*

Oko jedne trećine ispitanika u Prijepolju (34,4%) je odgovorilo da je upoznato sa viktimizacijom pripadnika sopstvene nacije, dok je skoro dve trećine ispitanika (64,3%) odgovorilo da im to nije poznato. Uz to, 1,3% ispitanika je odgovorilo da zna za viktimizaciju pripadnika sopstvene etničke grupe ali da ih je strah da o tome govore. Pri tome, ispitanici bošnjačke nacionalnosti (45,4%) su u većoj meri upoznati sa stradanjem pripadnika svoje etničke grupe u odnosu na ispitanike srpske nacionalnosti (23,4%). Takođe, ispitanici bošnjačke nacionalnosti su u većoj meri odgovarali da su upoznati sa stradanjem pripadnika svoje etničke grupe ali da ih je strah da o tome govore nego ispitanici srpske nacionalnosti.

Sa druge strane, nešto manje od četvrtine ispitanika (24,4%) u Prijepolju je odgovorilo da zna za stradanje pripadnika druge nacionalnosti. Uz to, 1,3% ispitanika je odgovorilo da zna za stradanje pripadnika druge nacionalnosti ali da ih je strah da o tome govore. Nije utvrđena statistički značajna razlika između ispitanika srpske i bošnjačke nacionalnosti vezano za upoznatost sa viktimizacijom pripadnika druge nacionalnosti. Ispitanici iz obe etničke grupe (srpske i bošnjačke) su u sličnom procentu odgovorili da znaju za viktimizaciju pripadnika druge nacionalnosti.

### **Aktivitet ispitanika koji su doživeli neki vid stradanja**

Većina ispitanika koji su doživeli neki vid stradanja je odgovorila da su posle događaja koji je doveo do njihovog povređivanja potražili pomoć i podršku i pokušali da saniraju posledice tog događaja (66,5%), dok trećina ispitanika nije preduzela nikakve korake nakon povređujućeg događaja (33,5%). Ovaj podatak govori u prilog aktiviteta žrtava. Pri tome, ispitanici iz Medveđe koji su doživeli neki vid stradanja su tražili pomoć i podršku u većem obimu nego ispitanici iz Prijepolja i Bača/Bačke Palanke. Statistički značajne razlike između ispitanika iz različitih mesta u pogledu obraćanja nekome za pomoć nakon povređujućeg ponašanja su identifikovane samo u situacijama koje su povezane sa obraćanjem policiji: ispitanici u Medveđi su se češće obraćali ovom državnim organu nakon stradanja nego ispitanici u Prijepolju i Baču/ Bačkoj Palanci.

### *Aktivitet ispitanika koji su doživeli neki vid stradanja u Prijepolju*

Od ukupnog broja ispitanika u Prijepolju koji su doživeli neki vid stradanja, više od polovine (58,5%) se obratilo nekome za pomoć i podršku vezano za povredu koju su doživeli u posmatranom periodu, dok 41,5% njih nije preduzeo nikakve korake nakon povređujućeg događaja. Procentualno posmatrano, ispitanici srpske nacionalnosti su se u većoj meri obraćali nekome vezano za stradanje sa kojim su se suočavali nego ispitanici bošnjačke nacionalnosti.

Podaci pokazuju da su ispitanici najčešće (26 ili 29,2%) koristili neku vrstu neformalne podrške u smislu traženja pomoći od rodbine, prijatelja ili drugih bliskih osoba. Pored toga, u 13,5% slučajeva pokušali su da razgovaraju o događaju i njegovim posledicama sa osobom koja ih je povredila, pokazujući spremnost da komuniciraju sa učiniocima i uspostave dijalog. U 13,5% slučajeva ispitanici su se obratili policiju. U 12,3% slučajeva obratili su se nekoj organizaciji za



koju su mislili da pruža pomoć osobama koje imaju probleme kao oni, dok su se u manje od 10% slučajeva obratili sudu, zdravstvenoj ustanovi, javnom tužilaštvu ili centru za socijalni rad. Konačno, bilo je samo 2 (2,2%) slučaja u kojima su se ispitanici obratila mirovnom veću nakon povređujućeg događaja.

## **Osećaj sigurnosti ispitanika**

Većina ispitanika u ukupnom uzorku (88,7%) je odgovorila da se oseća sigurno u mestu u kome živi. Ustanovljeno je da se ispitanici iz Prijepolja osećaju sigurnije u odnosu na ispitanike iz Medveđe i Bača/Bačke Palanke. Ispitanici koji imaju iskustvo stradanja su češće odgovarali da se danas osećaju nesigurno nego oni koji nisu imali takva iskustva.

Većina ispitanika (52,4%) se danas oseća sigurnije nego tokom 1990-tih godina, dok se kod jedne trećine (34,2%) osećaj lične sigurnosti nije promenio. Pri tome, ispitanici iz Prijepolja se osećaju sigurnije danas nego tokom 1990-tih u mnogo većem procentu u poređenju sa ispitanicima iz Medveđe i Bača/Bačke Palanke. Takođe, viktimizirani ispitanici su se 1990-tih godina osećali nesigurnije nego danas. Veza između prethodnih negativnih iskustava stradanja i trenutnog osećaja sigurnosti je potvrđena u sva tri mesta u kojima je istraživanje sprovedeno.

U poređenju sa periodom pre 1990. godine uočava se da se 32,7% ispitanika oseća isto, 26,6% se oseća sigurnije danas nego pre 1990. godine, a 20,9% se danas oseća manje sigurno. Većina ispitanika iz Medveđe se oseća sigurnije danas nego pre 1990. godine, većina ispitanika iz Bača/Bačke Palanke se oseća isto, dok je udeo ispitanika iz Prijepolja koji su odgovorili da se osećaju više, odnosno manje sigurno danas nego pre 1990. sličan. Uz to, podaci pokazuju da, u poređenju sa drugim etničkim grupama, ispitanici albanske nacionalnosti su najčešće odgovarali da se osećaju sigurnije danas nego pre 1990. Sa druge strane, ispitanici bošnjačke nacionalnosti najređe daju ovakav odgovor. Stoga nije teško pretpostaviti da je sigurnost bila problem za Albance i pre 1990. godine, a da su Bošnjaci izgubili osećaj sigurnosti tokom 1990-tih i da se danas osećaju manje sigurno nego pre oružanih sukoba 1990-tih.

## *Osećaj sigurnosti ispitanika iz Prijepolja*

Velika većina ispitanika iz Prijepolja – njih 556 (91,3%) se u vreme ispitivanja osećala sigurno, dok je 52 ispitanika (8,5%) odgovorilo da se oseća nesigurno. Podaci pokazuju da postoje značajne razlike u osećaju lične sigurnosti između Srba i Bošnjaka. Ispitanici bošnjačke nacionalnosti su češće odgovarali da se osećaju nesigurno u odnosu na ispitanike srpske nacionalnosti. Pol i starost nemaju uticaja na osećaj sigurnosti ispitanika u Prijepolju.

Većina ispitanika iz Prijepolja se danas oseća sigurnije (56,2%) nego tokom 1990-tih godina. 1,3% ispitanika se oseća manje sigurno, dok se osećaj lične sigurnosti nije promenio kod 33% ispitanika. Pri tome, podaci pokazuju da se Bošnjaci osećaju sigurnije danas nego 1990-tih godina nego ispitanici srpske nacionalnosti. Procentualno posmatrano, duplo više ispitanika bošnjačke nacionalnosti je odgovorilo da se oseća sigurnije danas nego tokom 1990-tih godina u poređenju sa ispitanicima srpske nacionalnosti.

Najzad, u poređenju sa periodom pre 1990. godine podaci pokazuju da je 19,2% ispitanika iz Prijepolja odgovorilo je da se oseća sigurnije danas, 30,3% da se oseća isto, a 24,6% ispitanika je odgovorilo da se sada oseća manje sigurno. Pri tome, u poređenju sa ispitanicima srpske, ispitanici bošnjačke nacionalnosti su češće odgovarali da se osećaju sigurnije danas nego pre 1990. godine.

## **Razlozi nesigurnosti i mišljenje ispitanika o merama koje mogu poboljšati osećaj sigurnosti**

Nalazi istraživanja govore o postojanju različitih aspekata sigurnosti: fizička, ekonomska, pravna, socijalna i politička (ne)sigurnost. Neefikasnost države u rešavanju problema i ekonomski faktori pokazali su se kao faktori koji najviše doprinose ličnom osećaju nesigurnosti. Ekonomske mere (više posla za građane), više komunikacije između ljudi o problemima i različiti načini za





podizanje efikasnosti države su prepoznati kao najbolje mere za povećanje sigurnosti. Ispitanici sa iskustvom stradanja ne podržavaju teške kazne za one koji ugrožavaju sigurnost građana u značajno većoj meri nego oni koji nisu imali slična iskustva. Stoga se čini da ispitanici daju veći značaj restorativnim i socijalnim, nego retributivnim merama kao mogućim načinima za podizanje nivoa sigurnosti građana.

Posmatrano prema mestima, podaci pokazuju da ispitanici iz Medveđe najmanje podržavaju veće prisustvo pripadnika policije na ulicama kao meru koja bi doprinela većoj sigurnosti građana u odnosu na ispitanike iz Prijepolja i Bača/Bačke Palanke. Ispitanici iz Prijepolja najviše podržavaju ideju o tome da ljudi treba više da pričaju o svojim problemima i da je potrebno više druženja. Ispitanici iz Bača/Bačke Palanke su u većoj meri nego ispitanici iz Medveđe i Prijepolja za sledeće mere kao način poboljšanja sigurnosti: ljudi treba da imaju posao, one koji ugrožavaju sigurnost građana treba strože kažnjavati, policija treba da bude efikasnija u rešavanju problema, potrebno je više organizacija i institucija kojima ljudi mogu da se obrate za pomoć i informacije, i potrebno je više pripadnika policije na ulicama.

### *Razlozi nesigurnosti i mišljenje ispitanika u Prijepolju o merama koje mogu poboljšati osećaj sigurnosti*

Kada su u pitanju razlozi nesigurnosti, nalazi istraživanja pokazuju da su ispitanici u Prijepolju kao najveće razloge za osećaj nesigurnosti naveli neefikasnost države u rešavanju problema i ekonomsku situaciju.

Stvaranje mogućnosti zapošljavanja građana je od strane ispitanika ocenjeno kao najbolji način poboljšanja osećanja sigurnosti. Slede: više komunikacije o postojećim problemima, više organizovanih druženja ljudi i strožije kažnjavanje onih koji ugrožavaju sigurnost građana. Najmanju podršku je dobila mera uvođenja više pripadnika policije na ulice.

Posmatrano prema nacionalnosti, ispitanici bošnjačke nacionalnosti daju veći prioritet efikasnosti policije u rešavanju problema nego ispitanici srpske nacionalnosti. Ispitanici bošnjačke nacionalnosti manje podržavaju ideju o više pripadnika policije na ulicama u odnosu na ispitanike srpske nacionalnosti. Rezultati pokazuju da ispitanici koji su imali iskustvo viktimizacije više podržavaju ideju o kažnjavanju, a manje su za razgovor o problemu i organizovano druženje.

### **Mehanizmi za rešavanje konflikta koji su pogodni za dostizanje pravde**

Ispitanici su pitani koje rešenje je prema njihovom mišljenju pogodno za postizanje pravde u konkretnom slučaju stradanja/povređivanja koji su opisali. Svi mehanizmi koji su bili na raspolaganju ispitanicima, a koji su nevedeni u tabeli niže, mogu da se grupišu u dve glavne kategorije: mehanizmi retributivne pravde (kazna) i mehanizmi restorativne pravde<sup>3</sup> (restorativni pristupi), koji uključuju restorativne procese (dijalog, da osoba zna zašto se desilo to što se desilo, što takođe zahteva neki oblik susreta i komunikacije) i restorativne ishode (izvinjenje, naknadu štete, vraćanje ili popravljavanje imovine, rad u korist zajednice).

Ukupno gledano, kazna čini 25,3% svih mehanizama koji su navedeni kao pogodni za dostizanje pravde u konkretnom slučaju stradanja. Mehanizmi restorativne pravde (restorativni pristupi), pak, čine više od dve trećine (71,6%) svih mehanizama pogodnih za dostizanje pravde u odgovorima ispitanika. Sa druge strane, dobijeni podaci pokazuju da su 53 (13,8%) ispitanika

---

<sup>3</sup> Restorativna pravda je pristup rešavanju konflikata (uključujući i kriminalitet), koji polazi od potreba žrtve, zajednice i učinioca i okuplja sve strane u sukobu kako bi im se pomoglo da na miran način razreše svoje konflikte ili druge probleme koje imaju kroz dijalog. Različite metode restorativnog načina rešavanja konflikata koriste se u svim evropskim zemljama (medijacija, porodična okupljanja, krugovi mirotvorstva), uglavnom u oblasti krivičnog pravosuđa, rešavanja sukoba u školama, na radnom mestu i porodičnim sporovima. Restorativna pravda je obnavljajuća pravda; ona nastoji da popravi nastalu štetu i narušene odnose i omogući poboljšanje međuljudskih odnosa, zatvaranje konflikata i povećanje sigurnosti građana.



sa iskustvom viktimizacije odabrala samo kaznu kao mehanizam pogodan za dostizanje pravde u slučaju stradanja koje su opisali; 129 (33,7%) ispitanika se opredelilo za kaznu i jedan ili više restorativnih pristupa; 179 (46,8%) ispitanika je izabralo isključivo restorativne pristupe, od čega je njih 104 (58,1%) izabralo samo jedan restorativni pristup, dok je 75 (41,9%) izabralo više restorativnih pristupa.

Dobijeni podaci pokazuju da su i mehanizmi restorativne pravde i retributivni mehanizmi prepoznati kao rešenja koja mogu doprineti postizanju pravde u slučajevima međuetničkih konflikata u kojima su ispitanici bili povređeni. Kazna se i dalje posmatra kao veoma važan vid reagovanja na različite oblike viktimizacije, posebno od strane ispitanika iz Medveđe. Ipak, čak i oni koji vide kaznu kao mehanizam koji je pogodan za ostvarivanje pravde, nisu je posmatrali kao jedini mogući mehanizam, već su prepoznali i restorativne pristupe kao one koji mogu biti komplementarni sa kaznom. U tom smislu, znanje o tome zašto se dogodilo ono što se dogodilo, koje zahteva neki oblik susreta i komunikacije, zajedno sa dijalogom viđeni su kao važni mehanizmi za reagovanje nakon povređujućih ponašanja i postizanje pravde.

Rezultati istraživanja takođe ukazuju da ispitanici već koriste različite restorativne pristupe, posebno dijalog i neformalne vidove posredovanja (medijacije) kako bi rešavali svakodnevne probleme. Uz to, odgovori ispitanika otvaraju prostor za širu primenu restorativnih pristupa u slučajevima povređivanja gde postoji neravnoteža moći.

#### *Mišljenje ispitanika iz Prijepolja o mehanizmima za rešavanje konflikta koji su pogodni za dostizanje pravde*

Prema mišljenju ispitanika iz Prijepolja, kazna čini 28,1% svih mehanizama koji su pogodni za dostizanje pravde u konkretnom slučaju stradanja/povređivanja. Nasuprot tome, mehanizmi restorativne pravde, odnosno restorativni pristupi čine oko dve trećine (68,5%) svih mehanizama pogodnih za dostizanje pravde prema odgovorima ispitanika. Sa druge strane, dobijeni podaci ukazuju da je 14 (17,1%) ispitanika iz Prijepolja sa iskustvom stradanja odabralo samo kaznu kao mehanizam pogodan za dostizanje pravde u konkretnom slučaju; 27 (32,9%) ispitanika smatralo je da se pravda može postići primenom kazne i jednog ili više restorativnih pristupa kao dopunskih mehanizma; a 41 (50%) ispitanik se opredelio samo za restorativni pristup. Pri tome, od 41 ispitanika koji je smatrao da su samo restorativni pristupi pogodni za dostizanje pravde, njih 14 (34,1%) se opredelilo samo za jedan restorativni pristup, dok je njih 27 (65,9%) izabralo više od jednog restorativnog pristupa.

**Tabela 35. Mehanizmi pogodni za dostizanje pravde u konkretnom slučaju stradanja**

Mehanizmi pogodni za dostizanje pravde u konkretnom slučaju stradanja	Učestalost	Procenat
Kazna	41	28,1
Izvinjenje	29	19,9
Da znam zašto se desilo to što mi se desilo	23	15,7
Naknada štete	19	13,0
Društveno koristan rad	12	8,2
Dijalog	9	6,2
Imovina da se vrati/popravi	8	5,5
Nešto drugo	5	3,4
<b>Ukupno</b>	<b>146</b>	<b>100</b>

Većina ispitanika iz Prijepolja je rešavala probleme u životu putem dijaloga sa osobom koja ih je povredila, pokušavajući da dođu do rešenja, koje bi bilo prihvatljivo za obe strane (393 ili 65,3%). 177 ili 29,4% ispitanika je odgovorilo da su se obraćali osobi, poštovanoj od strane članova zajednice, da ona bude posrednik u rešavanju određenog problema (neformalna medijacija), a 18 (2,9%) ispitanika se obratilo mirovnom veću ili nekoj drugoj instituciji/organizaciji, koja obezbeđuje medijaciju.



Od ispitanika je bilo zatraženo da ocene koji bi mehanizam bio odgovarajući u cilju postizanja pravde u zadatom slučaju, koji se zasnivao na rezultatima kvalitativnog istraživanja i glasio:

*Jednog dana, uniformisani policajac, koji je zaposlen u lokalnoj stanici policije, prišao je jednom mladiću i tražio mu ličnu kartu. Na osnovu imena i prezimena zaključio je da je u pitanju osoba druge nacionalne pripadnosti u odnosu na njega. Nakon kraćeg ispitivanja počeo je da vređa mladića na nacionalnoj osnovi, da ga psuje, više na njega i ponižava ga. Mladić je bio preplašen.*

Za svaki mehanizam za rešavanje zadatog slučaja, ispitanici su zaokruživali jedan od tri ponuđena odgovarajuća opisa: rešenje je loše; rešenje je dobro; rešenje je odlično.

Najviše ispitanika smatra da je kažnjavanje policajca dobro ili odlično rešenje. Na drugom mestu je izvinjenje, a zatim slede prema datom redosledu: naknada štete žrtvi, obraćanje službi za podršku žrtvama, medijacija (posredovanje), dijalog između policajca i mladića, organizovanje razgovora o problemu na nivou šire zajednice i obraćanje mirovnom veću.

Kada se posmatra nacionalnost ispitanika i procena mehanizama pogodnih za postizanje pravde u zadatom slučaju od strane ispitanika, podaci pokazuju da ispitanici srpske nacionalnosti u značajno većoj meri smatraju da je dijalog odlično rešenje nego ispitanici bošnjačke nacionalnosti. Sa druge strane, u značajno većoj meri ispitanici bošnjačke nacionalnosti smatraju da su razgovor o problemu na nivou šire zajednice, naknada štete žrtvi i kažnjavanje policajca odlična rešenja za postizanje pravde.

## **Međuetnički odnosi i mogući načini za njihovo poboljšanje**

Posmatrano na celom uzorku, nalazi pokazuju da je oko jedne petine ispitanika (274 ili 19,3%) pričalo sa nekim o međuetničkim odnosima u njihovoj zajednici u toku godine koja je prethodila istraživanju. Više od polovine njih je pričalo o ovoj temi na konstruktivan i pozitivan način, u smislu kako unaprediti međuetničke odnose i koji bi bili mogući načini za prevazilaženje i rešavanje međuetničkih konflikata.

Kada je u pitanju Prijepolje, dobijeni podaci pokazuju da su 92 ispitanika (15,1%) odgovorila da su u godini koja je prethodila istraživanju pričali sa nekim u svojoj zajednici o međuetničkim odnosima, dok je 518 ispitanika (84,9%) odgovorilo da nije. Nije utvrđena značajana veza između nacionalnosti ispitanika i vođenja razgovora sa nekim o međuetničkim odnosima.

Posmatrano na celom uzorku, nalazi takođe pokazuju visok nivo i učestalost interakcije ispitanika sa ljudima iz drugih etničkih grupa, iako su neke razlike između mesta u kojima je istraživanje sprovedeno primećene: ispitanici iz Medveđe su u većoj meri odgovarali da nikada ne posećuju ljude iz druge etničke grupe, dok je interakcija između različitih etničkih grupa najveća u Prijepolju.

Konačno, najbolji načini za popravljavanje međuetničkih odnosa prema mišljenju ispitanika su: interakcija i razgovor, tolerancija i poštovanje različitosti, kao i preuzimanje socijalnih mera za prevenciju konflikata. Uz to, ispitanici u Prijepolju su istakli i više međuetničkog druženja, rada na poboljšanju ekonomske situacije i na edukaciji.